120. ÖLÜM YILDÖNÜMÜNDE AYDIN VİLAYETİ MÜZE-İ HÜMAYUN MÜDÜR VEKİLİ DÉMOSTHÈNES BALTAZZI VE MENDERES MAGNESİASI'NDAKİ ÇALIŞMALARI (1887, 1890)

ON THE 120TH DEATH ANNIVERSARY OF DEMOSTHENES BALTAZZI, THE ASSISTANT MANAGER OF ASAR-I ATTIKA IN VILAYET OF AYDIN AND HIS EXCAVATIONS IN MAGNESIA ON THE MEANDER (1887, 1890)

Görkem KÖKDEMİR *

Makale Bilgisi
Başvuru: 5 Ocak 2016
Hakem Değerlendirmesi: 8 Şubat 2016
Kabul: 22 Şubat 2016

Article Info
Received: January 5, 2016
Peer Review: February 8, 2016
Accepted: February 22, 2016

Anahtar Kelimeler: Démosthènes Baltazzi, Menderes Magnesiası, Müze-i Hümayun, Asar-ı Atika, Osman Hamdi Bey
Keywords: Démosthènes Baltazzi, Magnesia on the Meander, Müze-i Hümayun, Asar-ı Atika, Osman Hamdi Bey

ÖZET

18. ve 19. yüzyılda, Anadolu'da yürütülen arkeolojik çalışmalar hız kazanmıştır. Bu çalışmalar ağırlıklı olarak Avrupalı araştırmacılar tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmaların yanı sıra kısıtlı sayıda da olsa Anadolu'da yürütülen arkeolojik çalışmalar, Osmanlı Hükümeti adına Müze-i Hümayun tarafından gerçekleştirilmiştir. Kuşkusuz bu çalışmalar, Türk Arkeolojisinin temellerini atmıştır. Bu çalışmalarda görev alan ve Müze-i Hümayun'un müdürlüğünü yapmış olan Osman Hamdi Bey başta olmak üzere, Halil Edhem Bey, Theodoros Makridi gibi isimler ise çalışmalarda öne çıkan isimler olarak tarihteki haklı yerlerini almıştır. Bu isimlerin yanı sıra onlardan çok daha az bilinen bir isim vardır ki, konuyla ilgili çalışmaların çok azının içerisinde, sadece ismi ile anılmaktadır. Bu kişi, Müze-i Hümayun adına, özellikle 1880-1895 yılları arasında Anadolu'da yapılan birçok arkeolojik çalışmaya imza atmış, önemli keşiflerde bulunmuş, Müze-i Hümayun'a birçok eser kazandırmış, bir arkeoloji aşığı olan Démosthènes Baltazzi (1836-1896)'dır. Levantin kökenli ünlü Baltazzi Ailesi'nin bir mensubu olan Démosthènes, 1880 yılından

* Yrd. Doç. Dr, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, E-posta: gkokdemir@ankara.edu.tr

itibaren 1892 yılına kadar Aydın Vilayeti Asar-i Atika Müdür Vekili olarak görev yapmıştır. 1892 yılından itibaren ise merkezde, İstanbul'da, Müze-i Hümayun Muhafızlığı (Uzman) görevini yürütmüştür. Baltazzi'nın kazı komiseri olarak katıldığı ve Avrupalı araştırmacılar tarafından yürütülen çalışmalar dışında, literatürde bilinen ve bizzat kendisinin yürüttüğü Hypaipa (Ödemiş) veya Osman Hamdi Bey'in yardımcısı olarak katıldığı Sayda kazıları dışında, bugünkü Aydın ili Germencik ilçesi sınırları içerisinde kalan Menderes Magnesiası'nda iki farklı sezonda (1887,1890) arkeolojik kazılar yapmıştır. Aşağıdaki çalışma içerisinde bugüne kadar Baltazzi ile ilgili yayımlanmamış tüm bilgiler bir araya getirilerek Baltazzi'nın bir kroniği oluşturulmaya çalışılmıştır. Ayrıca, Anadolu Arkeolojisi için oldukça önemli ve ama bir o kadar da perde arkasında kalmış bu önemli figürün Magnesia'da yürüttüğü çalışmalar ile ortaya çıkardığı eserler ilk kez bu yayın içerisinde bir araya getirilerek tanıtılmaya çalışılmıştır.

ABSTRACT

In 18th and 19th century the archeological studies conducted in Anatolia accelerated. These studies predominantly carried out by European researchers. In addition to the studies a limited number of studies carried out in Anatolia on behalf of Ottoman Empire by Müze-i Hümayun. Doubtlessly, these studies laid to the foundation of Turkish archeology. Osman Hamdi Bey who participated to these studies and also worked as a manager in Müze-i Hümayun took his valuable place in history like his contemporaries Halil Edhem Bey and Theodoros Makridi. Besides these names there is a less known person whose name hardly mentioned in the studies. This person put his marks on several studies in Anatolia on behalf of Müze-i Hümayun in years between 1880-1895, made important explorations, brought many artifacs to Müze-i Hümayun and named as Demosthenes Baltazzi (1836-1896). Levantin origin Demosthenes who is a member of Baltazzi family worked as assistant manager of Asar-i Atika in Vilayet of Aydın until 1892. After 1892 he worked as a researcher of Müze-i Hümayun in Istanbul. Except from his studies coordinated by European researchers and worked as an excavation inspector he also personally conducted Hypaipa and Sayda excavations. He also did two separate excavations in different seasons in province of Aydın, Germencik in Magnesia on the Meander . In following study the chronology of Baltazzi attempted to create by data released. Moreover, the studies of this valuable person who is very important for Anatolia archeology and was hided behind the curtains of history about Magnesia and artifacts he had found were attempted to introduce for the first time in this study.

DÉMOSTHÈNES BALTAZZI'NIN HAYATI VE ÇALIŞMALARI (1836-1896):

Alex Baltazzi'nın Anısına[1]

Osmanlı Dönemi'nde Müze-i Hümayun adına Anadolu'da yürütülen arkeolojik çalışmalarda Osman Hamdi Bey, Halil Edhem Bey, Theodoros Makridi gibi isimler, öne çıkan ve herkes tarafından tanınan kişiler arasındadır. Hâlbuki Osmanlı Dönemi arkeolojik çalışmalarında sayılan bu isimler kadar öne çıkmayan bir isim daha vardır. Bu kişi, Müze-i Hümayun adına, özellikle 1880-1895 yılları arasında Anadolu'da yapılan birçok arkeolojik çalışmaya imza atmış, önemli keşiflerde bulunmuş, Müze-i Hümayun'a birçok eser kazandırmış bir arkeoloji aşığı olan Démosthènes Baltazzi (1836-1896)'dır.

Baltazzi'nın yaptığı çalışmaları özetlediğimiz zaman, bu ismin Osmanlı Dönemi'nde "Anadolu Arkeolojisi" için ne denli önemli olduğu anlaşılacaktır. Venedik kökenli Baltazzi Ailesi'nin bir mensubu olan Démosthènes Baltazzi, 1836 yılında İzmir'de doğmuştur. Paris'te ünlü Santa Barbe Koleji'nde eğitimini tamamlamış, Fransa dönüşünde kardeşi Aristide Baltazzi ile birlikte Batı Anadolu'da, özellikle Aydın Vilayeti'nde (bugünkü, Aydın, İzmir, Denizli, Manisa illeri) bulunan Baltazzi Ailesi'ne ait çiftlik ve arazilerin yönetimi ile ilgilenmiştir[2]. Démosthènes'in Batı Anadolu'daki toplam arazisinin, 19. yüzyılda, yaklaşık 250.000 dönüm olduğu ileri sürülmektedir[3]. Baltazzi Ailesi'nin diğer fertlerinin toplam arazisinin ise bundan daha fazla olduğu unutulmamalıdır. Démosthènes Baltazzi'ya ait olan çiftlikler arasında İzmir'deki Aliağa Çiftliği, Saruhan Sancağı'nın Akhisar Kazası, Yaya Köyü yakınındaki Kapaklı Çiftliği ve Menemen'e bağlı Ulucak Köyü yakınlarındaki çiftlikler bulunmaktadır[4]. Baltazzi Ailesi'nin asıl zenginliği ve şöhreti ise Démosthènes'in dedesi Evangelos Baltazzi'nın; babası, Emmanuel Baltazzi'nın ve diğer kardeşlerinin bankerlik faaliyetlerinden gelmektedir. Baltacı Ailesi'nin çalışmaları giderek büyümüş ve Osmanlı İmparatorluğu'nda faaliyete geçen ilk banka olarak 1847'de kurulan ve 1852 yılına kadar varlığını sürdüren İstanbul Bankası'nın (Banque de Constantinople - Bank-ı Dersaadet) kuruluşu da hükümetin teşvikiyle bu aile tarafından gerçekleştirilmiştir. Bankanın kurucuları arasında, Démosthènes'in kardeşi, Théodore Baltazzi bulunmaktadır. 19. yüzyılda Osmanlı'nın içerisinde bulunduğu ekonomik zorluklar sırasında Baltazzi Ailesi'nin hükümete kredi verdiği dahi bilinmektedir[5]. Maliye Bakanlığı'nda danışmanlık görevi de üstlenen Aristide Baltazzi'nın, Osmanlı Devleti'nin iç borçlanma sürecinde etkin bir rol oynamış olduğu bilinmektedir. Kredilerin, tüketime sarf edilen önemli bir bölümü de Aristide Baltazzi'dan temin edilmiştir[6]. Saray yönetimi ile ailenin ilişkisinin ne kadar kuvvetli olduğunu anlatacak ve ailenin o dönemdeki itibarını somut olarak gösterecek en önemli olaylardan bir diğeri ise Sultan Abdülaziz'in, 1863 yılındaki İzmir ziyaretinde, mimarı; Ephesos kentindeki çalışmalarıyla ünlü John Turtle Wood olan, Démosthènes Baltazzi'nın Buca'daki köşkünde, Démosthènes tarafından akşam yemeğinde ağırlanmasıdır[7]. Baltazzi ailesinin bireyleri arasında, Osmanlı Dönemi'nde üst düzey memurluk yapmış isimler de bulunmaktadır. 19. yüzyılın sonunda, Démosthènes'in kardeşi, Xenophon Baltazzi'nın Osmanlı Hükümeti adına Washington'da diplomat olarak görev yaptığı da bilinmektedir[8].

Oldukça prestijli ve zengin bir ailenin üyesi olan Démosthènes Baltazzi'nin yaşamında karşılaştığı trajik bir olay vardır ki; çok yakın bir zamanda aramızdan ayrılan torunu Alex Baltazzi'nın da haklı olarak ileri sürdüğü şekilde, Démosthènes için dönüm noktası olmuştur. Démosthènes, 1869 yılında, 30 yaşında iken üç erkek çocuğunun annesi olan 28 yaşındaki eşi Maria Constantin Sevastopoulo'nun vefatını yaşamıştır[9]. Yine kendisi gibi arkeoloji meraklısı olan ağabeyi Aristide Baltazzi'nın yanında; belki de eşine duyduğu o derin aşkı başka bir aşka, doğduğu topraklardaki arkeoloji aşkına çevirmiştir.

---

[1] Démosthènes Baltazzi ile ilgili çalışmalarım sırasında, torunu olan Alex Bey ile de tanışma fırsatı bulmuştum. Kendisi ile fikir alışverişi bulunduğum, dedesi ile ilgili bilgileri paylaştığım ve tanımaktan mutluluk duyduğum Alex Baltazzi, ne yazık ki, 2015 yılı sonbaharında aramızdan ayrıldı. Dedesi ile ilgili bu çalışmalarımdan mutluluk duyan Alex Bey, çalışmanın son halini görememiş olsa da, yazının taslağını okumuş ve katkılarda bulunmuştu. Bu vesile ile kendisini bir kez daha saygı ile anıyorum.

[2] Baltazzi 2002: 340.

[3] Çetin 2009: 88.

[4] Baltazzi ailesinin arazileri hakkında detaylı bilgi için bkz. Ortaç 2010: 326vdd. Ayrıca ailenin özellikle İstanbul'da, sahip olduğu gayrimenkullerin sayısı da dikkati çekecek düzeydedir. Ailenin gayrimenkulleri ile ilgili detaylı bilgi için ayrıca bkz. Baltazzi 2012.

[5] Baltazzi ailesinin bankerlik faaliyetleri hakkında detaylı bilgi için bkz. Ortaç 2010: 320vdd.

[6] Çetin 2009: 86-87.

[7] TSMH 1863: 3. "...The Sultan and suite rode off to Boujah, another town (or villegintura), and full of beautiful villas, where the line villa built by Mr. J. T. Wood, the architect, and the large garden planted with exotics belonging to Mr. D. Baltazzi were prepared for his Imperial Majesty's dinner. His Imperial Majesty sent out to Mr. Baltazzi the decoration of the Mejidieh. The races having been numerously attended by ladies, and by the officers of the English, French, Italian, and Austrian men-of-war, and foreign visitors, the hospitality of the English residents was largely and freely drawn upon..."

[8] 1869 yılından itibaren Washington'da Elçilik Müşaviri olarak görev yapmaya başlamış, bu görevini uzun bir süre devam ettirmiş olduğu Osmanlı Hükümeti tarafından kendisine verilen ve bugün için Baltazzi Ailesi'nde bulunan Nişan, Berat belgelerinde görülmektedir.

[9] Baltazzi 2002: 340.

Baltazzi, Batı Anadolu'da özellikle kendilerine ait arazilerde yapılan çalışmalar ve ortaya çıkartılan eserler ile ilgilenmiş ve arkeoloji bilgisini hızla arttırarak Osmanlı Dönemi'nde Müze-i Hümayun adına çalışan en önemli görevlilerden biri olmuştur.

1880'li yılların başında ise arkeolojik çalışmalarla ilgili ilk resmi görevi başlamıştır. Fransız arkeolog Edmond Pottier ve Salomon Reinach, 1880 yılının Temmuz ayında Menemen'deki Myrina antik kentinde, arazi sahibi Aristide Baltazzi'nın finansal katkısı ve çalışmalara bizzat katılması ile arkeolojik kazılara başlayacaktır. 1882 yılına kadar kazılara devam edilir. Çalışmalara, 1880 yılının kış aylarından (Kasım ve Aralık) itibaren ise Osmanlı Hükümeti adına kazı komiseri olarak Démosthènes Baltazzi iştirak edecektir[10]. Démosthènes'in, Myrina'daki bu çalışmalar sırasında ortaya koyduğu başarı, onun diğer çalışmaları için de bir basamak olmuştur. Bundan sonra yaşanacaklar, Baltazzi'nin hayatı ya da çalışmalarının kısa bir özeti değil de; adeta Batı Anadolu Arkeolojisi araştırma tarihçesi gibi ilerleyecektir. Zira bu yapılan çalışmaların neredeyse tümünde Baltazzi imzası bulunmaktadır.

Démosthènes Baltazzi 1880'deki Myrina çalışmalarının ardından o dönemde Aydın, İzmir, Denizli, Manisa, Muğla illerini de içerisine alan tüm sancakların bulunduğu Aydın Vilayeti Müze-i Hümayun Müdür Vekil-i görevine atanmıştır[11]. Baltazzi Ailesi'nin Batı Anadolu'da yukarıda da bahsedildiği gibi çok geniş arazilere sahip olduğu anlaşılmaktadır. Bu bölgedeki birçok önemli antik kent, Baltazzi Ailesi'nin arazileri içerisinde yer almaktadır. Merkezdeki Müze-i Hümayun teşkilatının Anadolu'nun her yerindeki Asar-ı Atika çalışmalarına dâhil olabilmesi o günün ekonomik şartları düşünüldüğünde imkânsızdır. Bu nedenle olsa gerek, genç Démosthènes, ailesinin ekonomik gücüne ve antik kentlerde yürütülen kazıların birçoğunun kendi arazisi içerisinde olmasına da bağlı olarak, belki Padişah tarafından belki de Osman Hamdi Bey'in önerisiyle[12] bu önemli göreve getirilmiştir.

Epigrafik ve antik kaynaklardaki bilgilere dayanarak hazırladığı Pergamon Krallığı'nın güneyde ulaştığı en geniş sınırına ilişkin ilk çalışması olan "Borne des Pergaméniens" 1881 yılında yayınlayacaktır[13]. Bu ilk makalesi bölgede o yıla kadar yaptığı çalışmaların ve gözlemlerin bir değerlendirmesi olarak kabul edilebilir.

1883 yılında gerçekleştirilen Assos'taki Amerikan kazılarının ardından, bölgeyi iyi tanıması ve Myrina'daki başarılarının karşılığı olarak Müze-i Hümayun adına eserlerin paylaşımı görevini üstlenir. Bu eser paylaşımı için 16-21 Haziran ve 27 Haziran-2 Temmuz tarihlerinde iki sefer olmak üzere Assos kazılarına katılır. Yayınlarda, Assos kentinin hafirleri olan Amerikalı arkeologlar tarafından övgüyle söz edilecek olan Baltazzi; resmi görevli olarak hükümetin hissesi olan, ortaya çıkan eserlerin; 2/3'lük bölümünün ve Amerikalılara verilecek olan 1/3'lük bölümünün Nizamnameye uygun olarak paylaşılmasını ve kasalanarak güvenli bir şekilde İstanbul'a nakledilmesini sağlayacaktır[14].

Aynı yıllardan itibaren, Aiolia bölgesindeki kalıntılar ile ilgilenecek olan Baltazzi, bölgede birçok yazıt bulup, bunları Myrina kazıları sırasında bizzat evinde ağırladığı, çalışmalar sırasındaki arkadaşlıkları daha sonra iyi bir dostluğa dönüşen Reinach ile paylaşacaktır. Reinach ile olan ilişkileri, Baltazzi'nin ölümüne kadar devam edecek, 1881-1895 yılları arasında Baltazzi, yaptığı bütün çalışmaları ay ay, yıl yıl, Reinach ile paylaşacak, Batı Anadolu'da bulduğu yazıtların mulâjlarını kendisine gönderecek, aynı zamanda ortaya çıkardığı eserler ve kalıntılarla ilgili ileri sürdüğü fikirleri paylaşacaktır[15]. Reinach da bunları, bazen Baltazzi'nın çalışmaları olarak haber niteliğinde[16], bazen de Baltazzi'nın isteği ile kendisinin kaleme aldığı özel yayınlarla[17], Fransa'da yayınlayarak, arkeoloji literatürüne sunacaktır.

---

[10] Duchêne 2002: 383.

[11] BOA., MF. MKT.108/121, 13/N /1306 (Hicrî):1889 yılı tarihli olan bu belgede, Baltazzi'nın 1880-1881 yıllarından itibaren bu görevi üstlendiği anlaşılmaktadır.

[12] Siyasi ve ekonomik gücü yüksek olan Baltazzi Ailesi'nin bir mensubu olan Démosthènes'in, bizzat Osman Hamdi Bey ile tanışıklığının ve arkadaşlığının ne kadar geçmişe gittiği bilinmemektedir. Ancak, ailenin Osman Hamdi Bey ile ilişkisinin daha eski tarihli olduğu anlaşılmaktadır. Eldem'in, Osman Hamdi Bey'in 1869-1885 tarihli günlüklerini yayınlandığı çalışmasında; Osman Hamdi Bey'in Agathe veya Agarite isimli ilk eşine, 1874 yılında nafaka niteliğinde göndermiş olduğu meblağ arasında, Baltazzi tarafından gönderilmiş 1200 Frank'ın da olması dikkati çekmektedir (Bkz. Eldem 2015: 73-74,78).

[13] Baltazzi 1881.

[14] Reinach 1891: 16, 31vdd; Clarke/Bacon/Koldewey 1902: 10.

[15] Démosthènes ile ilgili olarak bugüne kadar korunmuş en önemli arşivi, Fransa, Arles'deki "Centre de Conservation du Livre"'de saklanan ve Salamon Reinach'a 1880-1895 yılları arasında yazdığı yaklaşık 350 sayfadan oluşan mektuplar oluşturmaktadır. Bu mektuplar içerisinde, Baltazzi'nın Anadolu'da yaptığı tüm çalışmalar detaylı bir şekilde yer almaktadır. Arşiv ile ilgili çalışmalara tarafımdan başlanmış olup, ileride bu çalışmanın tamamlanması ile birlikte söz konusu yıllar arasında Anadolu Arkeolojisi ile ilgili olarak yapılan tüm çalışmaların detayları daha da açığa çıkacak ve gerçek bir arkeoloji ve bir Anadolu sevdalısı olan Démosthènes Baltazzi'yı daha da yakından tanıma fırsatı bulunacaktır.

[16] Démosthènes'in, 1883 yılı Aiolia Bölgesi'nde yürüttüğü çalışmalar, Reinach 1891:18-23; 1884 yılı, Aiolia Bölgesi'nde yürüttüğü çalışmalar, Reinach 1891: 80; 1885 yılı, Myrina çalışmaları, Reinach 1891: 143-145; Ödemiş (Hypaipa) çalışmaları, Reinach 1891: 146-167; 1887 yılı, Hamdi Bey ile Sayda Kazıları, Reinach 1891: 380; Magnesia ad Maendrum çalışmaları, Reinach 1891: 394; 1888 yılı, Kyme çalışmaları, Reinach 1891: 427-429; Hamdi Bey ile Sayda Kazıları, Reinach 1891: 483; Tralles çalışmaları, Reinach 1891: 426; 1889 yılı, Tralles çalışmaları, Reinach 1891: 570-571; 1890 yılı, Myrina çalışmaları, Reinach 1891: 711-712; Kyme çalışmaları, Reinach 1891: 712; Magnesia ad Maendrum Kazıları, Reinach 1891: 715-716.

[17] Reinach 1890.

1883 yılında Baltazzi, Osman Hamdi Bey ile birlikte Grynaion kenti nekropolünde çalışmalar gerçekleştirecektir[18]. 1885 yılında Pergamon'un III. Dönem kazılarına, tıpkı Assos'ta olduğu gibi Müze-i Hümayun adına resmi görevli olarak Osman Hamdi Bey ile birlikte katılacak ve eser paylaşımı ile ilgili işlemleri yürütecektir[19].

1885 yılında bizzat kendisinin idare ettiği bugünkü İzmir-Ödemiş'teki Hypaipa kazılarını gerçekleştirecek ve kentte bulduğu çok sayıda eseri, 1885 yılında Müze-i Hümayun'a kazandıracaktır[20].

Aydın Vilayeti Asar-i Attika Müdür Vekili sıfatıyla 1880 yılından itibaren Müze-i Hümayun adına yaptığı bu önemli görevlerin ardından 1885 yılında Baltazzi'ya "Rütbe-i Saniye" verilerek kendisi görevinde terfi ettirilmiştir[21]. Reinach ile olan yazışmalarından öğrendiğimiz kadarıyla; Aydın Müze-i Hümayun Müdür Vekili Baltazzi, Aydın ve İzmir çevresinde kazılarda ortaya çıkartılan arkeolojik malzemenin incelemesini yaparak Müze-i Hümayun'a kazandırılmasını isteyecektir. Bazı eserler bizzat kendisi tarafından İstanbul'a gönderilecek, Müze-i Hümayun'a alınması istenmeyenlerin bazıları ise İzmir ve Aydın'da kendisinin kurulmasına ön ayak olduğu müze binaları fonksiyonunu üstlenen mekânlarda saklanacaktır.

1887-1888 yılında Baltazzi Batı Anadolu'da yürüttüğü çalışmaların büyük bir bölümünü; Aliağa'da, Kyme antik kentinde gerçekleştirecek ve bu çalışmaların ardından bulduğu Kyme kökenli plastik eserlerin yine Müze-i Hümayun'a taşınmasını sağlayacaktır[22].

1887-1888 yılında ise Müze-i Hümayun'un gerçekleştirdiği ve bugün için İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nin en önemli seksiyonunu oluşturan Sayda eserlerinde de Démosthènes'in imzasını görmek mümkündür. Osman Hamdi Bey Sayda'daki çalışmalara, kazılarda deneyim sahibi olan yakın arkadaşı Démosthènes Baltazzi'nın da gelmesini talep edecektir. Böylece Sayda'daki kazı çalışmalarında Baltazzi bizzat bulunacak ve Osman Hamdi Bey kadar Sayda kazılarının baş aktörü olacaktır. Ayrıca kazıların ardından lahitlerin kasalanarak İstanbul'a başarı ile taşınmasında görev alacaktır[23].

Osman Hamdi Bey başta olmak üzere, farklı bölgelerde görev yapan diğer Müze-i Hümayun görevlileri gibi 1888 yılında Baltazzi da Alman Hükümeti tarafından verilmiş Kron Dö Prus (Prusya Tacı) Nişanı'nın ikinci derecesi ile ödüllendirilecektir[24]. Ayrıca aynı yıl Aeolia Bölgesi'nde topladığı yazıtları bir arada sunduğu makalesi Fransa'da yayınlanır[25].

1880'lerde Ramsay ile birlikte Aigai kentinin ilk keşfinde yer alan Baltazzi, daha sonraki yıllarda bu kentteki araştırmalarını sürdürecektir[26]. 1890 yılının başlarında, antik Aigai kentinde ve nekropolünde kazılar gerçekleştirecek, kalıntıların Aigai kenti ile ilişkili olduğuna dair izlenimlerini arkadaşı Reinach'a yazdığı mektuplarda heyecanla anlatacaktır[27].

Baltazzi 1890 yıllında aşağıda detaylı olarak verilecek Magnesia antik kentinde yürüttüğü çalışmaların ardından bölgedeki bir, iki küçük çalışma haricinde, artık Müze-i Hümayun adına gerçekleştirilen kazılarda ve eser paylaşımlarında yer almayacaktır. Démosthènes, 1880 yılından itibaren fahri olarak üstlendiği ve yaklaşık 12 yıl boyunca yürüttüğü Aydın Vilayeti Asar-i Atika Müdürlüğüne, asli olarak birçok kez atanmasını istemiştir[28]. Ancak yukarıdaki görevleri başarı ile

[18] Baltazzi 2013: 37.

[19] BOA., MF.MKT 114/179, 14/Ca/1307 (Hicrî): "Bergama Kazası'nda çıkarılan asar-ı atika hakkında tahkikatta bulunmak için Bergama'ya gidenlerden Aydın Müze Memuru Dimosten Bey'e verilecek harcırahın Meclis-i İdarece belirlenip mahalli hisseden verilmesi..."

[20] Reinach 1891: 146-167; Mendel 1914: 146, Env. No: 500 (Hypaipa-Halter, Ağırlık), müzeye geliş Şubat 1885 ; Mendel 1914: 355, Env. No: 62 (Hypaipa-Zeus Heykeli), müzeye geliş 1885. Mendel kataloğuna girmiş olan ve Hypaipa menşeli olan bu buluntuların dışında, Baltazzi tarafından başka eserler de ortaya çıkartılmıştır. Bu eserler ilgili detaylı bilgi için bkz. Altınoluk 2013: 5-7.

[21] BOA., MF.MKT. 86/92, 27/B /1302 (Hicrî).

[22] Mendel 1914: 90, Env. No: 385 (Kyme-Tiberius Başı), Kasım 1887 kazıları, Müzeye geliş tarihi 1888; Mendel 1914: 111, Env. No: 20 (Kyme-Oturan Kadın Heykeli), Kasım 1887 kazıları, Müzeye geliş tarihi 1888; Mendel 1914: 115, Env. No: 394 (Kyme-Sol Ayak), Kasım 1887 kazıları, Müzeye geliş tarihi 1888; Mendel 1914: 331, Env. No: 388, 386 ,387, 397 (Kyme-Apollon, Artemis, Portre, Kadın Heykeli) Kasım 1887 kazıları, Müzeye geliş tarihi 1888.

[23] Hamdi/Reinach 1892: 3, 5, 14,16,19,34,63, 88, 95-96, 102, 109,118.

[24] BOA., HR.TO 143/98, 24/2/1888.

[25] Baltazzi 1888.

[26] Reinach 1891: 221.

[27] "Centre de Conservation du Livre" Arşivi: Baltazzi-Reinach Mektuplar, Feb.-Marz 1890, Belge No: 226-228.

[28] BOA., MF.MKT. 97/4, 02/C /1305 (Hicrî): "Müze-i Hümayun'dan gelen ve Demosthenes'e maaş tahsisi için gelen yazıya talep yazısına cevaben, Baltazzi'nın söz konusu görevini fahri olarak yürüttüğü gerekçesi ile daimi memur olmayanlara maaş tahsis edilmediği ve bu hususda bütçenin de zaten elvermediği gerekçesi ile başka şekilde taltifi, ödüllendirilmesi çaresi önerilmektedir". BOA., MF. MKT. 86/92, 27/B /1302 (Hicrî) : "Baltazzi Bey'e maaş tahsisi yapılamaması sebebiyle hiç olmazsa yaptığı hizmetler için kendinden yaptığı harcamaların karşılanması yönündeki Müze-i Hümayun Müdürü Hamdi Bey'in talep yazısına cevaben; memur sıfatında olmayanlara maaş ve tahsisat yapılamayacağı belirtilerek ancak taltif olarak rütbesinin yükseltilebileceği belirtilmiştir". BOA., MF. MKT.108/121, 13/N /1306 (Hicrî): "Sekiz seneden beri fahri olarak Aydın Müze memurluğu yapan Baltazzi Bey'in sahip olduğu rütbe-i saniyenin terfii."

yerine getirmesine rağmen bu talebi kabul edilmemiştir. Baltazzi'nın uzun bir süreden sonra ancak 1892 yılında, asli olarak "Müze-i Hümayun Muhafızlığı"na atanması yapılır ve 1500 kuruş aylık ücret ile maaşa bağlanır[29]. Özellikle bu atamadan sonra, Démosthènes Baltazzi'yı artık kazılarla ilişkili olarak görmek mümkün değildir. Birçok kentte yabancılar tarafından yapılan çalışmalara iştirak eden ve eserlerin paylaşımında görev alan veya İzmir, Aydın, Manisa illerindeki merkezler ile Kyme, Magnesia, Hypaipa gibi birçok antik kentteki kazılara, Müze-i Hümayun adına tek başına imza atmış olan bu önemli şahsiyet, 1893-1895 yıllarında İstanbul'da, müzede kurulan kütüphanede görevlendirilecektir[30]. Bugün için bildiğimiz o muazzam kütüphanenin ilk düzenleyicisi ve kitap toplayıcısı olan, hatta kütüphaneye kendi kitaplarını da bağışlayan[31] Baltazzi'nın, bu hizmetinin de ne kadar önemli olduğu görülmektedir. Arşiv belgelerinde, kütüphanedeki çalışmaları dışında; Baltazzi'nin Anadolu'dan gelen eserlerin teslim alınması ve müzeye yerleştirilmesi işlerinde de bizzat görev aldığı görülmektedir. Bunlardan arşivlere girmiş en önemli çalışması, 1895 yılında Theodore Makridi'nin babası olan para koleksiyoncusu Kostantin Makrdi Paşa'ya ait Bizans dönemi sikke koleksiyonun Müze-i Hümayun'a kazandırılmasıdır[32].

22.10.1895 tarihindeki arşiv belgelerinde, Müze-i Hümayun'da gerçekleşen bir hırsızlık olayını açığa çıkaran isim olarak Démosthènes Baltazzi çıkmaktadır. Kendisi eski eserlere duyduğu sevgiyi, ölümünden çok kısa bir süre önce bir kez daha göstermek istercesine, olayla bizzat ilgilenecek, eserlerin bulunuşunu ve olayın faillerinin ortaya çıkarılmasını başarı ile sağlayacaktır[33].

Güçlü bir aileden gelmesine rağmen, belki siyasi belki de başarısız ekonomi yönetiminden dolayı Müze-i Hümayun'un en önemli görevlilerinden birisi olan Baltazzi'nın, hayatının son dönemlerinde ekonomik sıkıntılar içerisinde yaşamış olduğu görülmektedir. Démosthènes Baltazzi'nin yakın dostu Reinach, bu zorluklarından bahsetmekte ve Baltazzi'nın ölümüne yakın tarihlerde çektiği bu zorluklara atfen arkadaşını "zavallı Demosthenes" olarak anmaktadır[34]. 1896 yılında, vefatının ardından ise Démosthènes Baltazzi'nin müzedeki muhafızlık vazifesinden aldığı 1500 kuruşluk maaşın 500 kuruşu, dönemin Müdür Vekili olan Halil Edhem Bey'e zam olarak, 1000 kuruşu ise muhafızlığa yeni alınması için önerilen memur, Selanik Ortodoks Mektebi Müdürü Mistakis Efendi'ye maaş olarak tahsis edilecektir[35].

İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nde bugün için sergilenen birçok eserin ortaya çıkartılmasında ve müzeye kazandırılmasında imzası bulunan, Aydın Vilayeti Asar-i Atika Müdür Vekili, Osmanlı Hükümeti kazı komiseri, Müze-i Hümayun muhafızı Démosthènes Baltazzi'nın gerçekleştirdiği bu önemli görevlerin arka planda kalmasının yanı sıra, kesinliği sağlanan ve yüzünü gösteren bir fotoğrafı ne yazık ki bugüne kadar ortaya çıkmamıştır (Fig. 1)[36]. Bir fotoğrafta kendisinin uzaktan da olsa görüntüsünü ancak görebilmek mümkün olmaktadır. Osman Hamdi Bey'in Sidon Lahitleri ile ilgili yayınından, Baltazzi'nın fiziki durumunun nekropoldeki dar hypojelere girmeye uygun olmadığı ve bu durumdan dolayı mezarların dışında kalarak lahitlerin çıkarılmasında yardımcı olduğunu anlaşılmaktadır. Bu bilgiye dayanarak, insan biçimli olan bir lahitin, hypoje'den dışarı çıkarılışı esnasında çekilmiş ve Sidon monografisi içerisinde yayınlanmış bir fotoğrafta (Fig. 2), not alan ve ayakta duran kişi, Démosthènes Baltazzi olmalıdır[37]. Baltazzi'nin yüz şekli ve fiziki yapısı ile ilgili yazılı, oldukça kısıtlı bilgiler ise arkeolog ve epigraf Gaston Deschamps'ın, 1893'teki çalışması içerisinde yer almaktadır. Osman Hamdi Bey'in de katıldığı 1887 yılındaki bir akşam yemeğinde Démosthènes Baltazzi ile tanıştığını yazan Deschamps, Baltazzi ile ilgili izlenimlerini şu şekilde aktarmaktadır[38]: "Baltazzi'lar İzmir'de çok iyi bilinir... Démosthènes Bey ise kendisinin şevkle anlattığı pek çok hikâye biliyordu. Yağlı ve sarı

[29] Koşay / Orgun / Bayram / Tan 2013: Cilt II. 152.

[30] Reinach 1910: 410.

[31] Kıvırcık/Vatin 1984; Özkan 2004: 77.

[32] Özkan 2004: 81. Hakkında yapılan çalışmalar arasında Baltazzi'nın kendisine ait İslami sikke koleksiyonunu önce Reşat Bey'e satmış olduğunu daha sonra bu koleksiyonun ise Müze-i Hümayun'a bağışladığına dair bilgiler bulunmaktadır. Aynı şekilde Geç Roma ve Bizans imparatorlarına ait 418 adet sikke koleksiyonunu müzeye bağışlamıştır: bkz. Özkan 2004 : 76-77, Özkan 2010: 8.

[33] Koşay / Orgun / Bayram / Tan 2013: Cilt II. 126; İstanbul Arkeoloji Müzeleri Arşivi Karton 11.

[34] Reinach 1910:410.

[35] Koşay / Orgun / Bayram / Tan 2013: Cilt II. 7; İstanbul Arkeoloji Müzeleri Arşivi Karton 11.

[36] Demosthenes'in ne yazık ki bugün için aile arşivinde bir fotoğrafı bulunmamaktadır. Alex Baltazzi hayattayken İstanbul Arkeoloji Müzesi arşivlerinde, Démosthènes Baltazzi'nın bir resmine ulaşmak istemiş, hatta bunun için müzeye bir talep yazmış, ancak Baltazzi'nın bilinen bir resmine müze kayıtlarında da rastlanmadığı bildirilmiştir. Eldem'in, Osman Hamdi Bey Sözlüğü çalışmasında yer alan Osman Hamdi Bey'in 1895 tarihlerinde Gebze'de çekilmiş olan Ö. Koç arşivinde yer alan bir fotoğrafı yayınlanmıştır (Eldem 2010: 175). Hamdi Bey'in yanında oturan arkadaşının Baltazzi aile bireyleri ile benzeşen fizyonomisi, Démosthènes'in 1895 yıllarında 60'lı yaşlarında olmasından ötürü fotoğraftaki kişinin de o yaşlarda birisi olması, beni heyecanlandırmış ve bu heyecan fotoğrafta Osman Hamdi Bey ile oturan kişinin Démosthènes olabileceği düşüncesine beni sevk etmiştir. Bu olasılığı, hayattayken Alex Baltazzi ile paylaştığım zaman ise kendisi "Bingo! Görkem Bey, bu kişi dedem olmalı bizlere çok benziyor" demiş olması beni daha da cesaretlendirmiştir. Maalesef fotoğraftaki kişinin kim olduğuna dair kesin bir bilgi olmamasına bağlı olarak bu fotoğraf, bu yayında soru işaretli olarak kullanılmıştır.

[37] Hamdi/Reinach 1892: 24, Fig. 7.

[38] Deschamps 1893: 303.

Figure 1: Osman Hamdi Bey ve Bir Arkadaşı (Baltazzi ?), 1895, Gebze (Eldem 2010: 175) / *Osman Hamdi Bey and His Friend (Baltazzi ?), 1895, Gebze*

Figure 2: Sidon Kazıları ve Baltazzi (?), (Hamdi/Reinach 1892: Fig.7) / *Sidon Excavations and Baltazzi (?)*

bir suratı olan bu Grek Bey'inin doğulu (oryantalist) bir görüntüsü vardı. Bana bazen bir Pers satrapını, bazen de Kartacalı bir valiyi hatırlatıyor. Sişman ellerine, şişkin kafasına, kocaman karnına bakarak Flaubert'in eserinde (Salammbô) canlandırdığı Hannon karakterini anımsıyorum. Ama, Asya'nın yüksek topraklarından uzak, denizin ve büyük nehirlerin kenarında yaşayan ve mermerden şehirlerde gevşekçe felsefe yapan; Lidyalıların yüce kralları Alyattes ya da Gyges; köylülerin Darius olarak adlandırdıkları Perslerin güçlü Daryavous'u; Mekodonyalı İskender ya da Osmanlıların padişahı Abdülhamid Han gibi efendilerle her zaman anlaşma yolunu bulan ince, esnek ve sabırlı Ionia'lı ırkın, kesinlikle bozulmayan görünüşünü hesaba katarak; keskin gözlerinin parlamasında, alaycı dudaklarının kıvrımında, ihtiyatlı ve usta tavırlarında hiçbir karışım olmadığını görüyordum."

Démosthènes Baltazzi'nın 1887 ve 1890 yıllarındaki Magnesia antik kentinde gerçekleştirdiği kapsamlı son saha çalışmaları, Osmanlı Döneminde diplomasiye bağlı olarak Müze-i Hümayun'un arkeolojik çalışmalara gösterdiği tutumu anlamak açısından önemlidir[39]. Baltazzi, Magnesia'daki çalışmaları gerçekleştirirken kazılara devam etme isteğini birçok kez merkeze, Müze-i Hümayun'a ve Osman Hamdi Bey'e iletmiş, ancak bu eserlerin "Müze-i Hümayun için önem derecesinin düşük" olduğuna dair cevaplar almıştır. Hatta yine bu sebepten dolayı Magnesia'daki kazılara devam etmesi için izin verilmemiştir[40]. Merkezden gelen ve Müze-i Hümayun adına yapılacak olan kazıların ardından ortaya çıkartılacak buluntuların önemsizliğinden dolayı Magnesia'daki kazı çalışmalarının durdurulmasının belirtilmesi anlaşılması zor bir olaydır. Zira aynı yıl ve daha sonra 1890-1893 yıllarında bu sözde "önemsiz eserlerin çıkartıldığı" Magnesia kentinde Baltazzi'nın çalışmalarının ardından Almanlar tarafından yapılacak kazılara resmi izin verilecek ve bu önemsiz eserlerin büyük bir kısmı Berlin'deki müzeye taşınacaktır. Baltazzi'nın gerçekleştirdiği Magnesia'daki çalışmalar bugüne kadar arşiv belgelerinde saklı kalmış, ortaya çıkardığı eserler ile fotoğrafları hiçbir zaman toplu bir yayın halinde literatüre sunulmamış ve hatta bulduğu bazı eserler bugüne kadar hiç yayınlanmamıştır[41].

[39] Bu konuyla ilgili son değerlendirmeler için bkz. Kökdemir 2015: 98-109.

[40] (BOA.,MF.MKT.120/21[07/M /1308 (Hicrî)]; Özet Çeviri: "...kazılarda bulunan direk başının daha evvel emsali bulunmamış olup gayet sağlam, iki tarafı kandil tarzında hayvanlarla süslüdür. Ayrıca tarihi aydınlatacak yazılı taşlar da bulunmuştur. Ayrıca ehemmiyetsiz şeyler de bulunmuştur. Dimosten efendi telgrafında bunlardan direk başı ve yazılı olan taşların kıymetli olduğunu ve müze-i hümayuna nakledilmesini ayrıca kazıların da devam ettirilmesi hususunda izin istemektedir. Ancak merkezden telgrafa cevaben: direk başının değerli ve müzeye konmaya layık olduğu diğerlerinin ise kıymetsiz olduğu belirtilerek kazıların da durdurulması istenmektedir."

[41] Bu eserler üzerinde, İstanbul Arkeoloji Müzeleri Müdürlüğü'nün resmi izinleri ile tarafımdan çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmalar sırasında bana müzenin tüm olanaklarını sağlayan başta Müze Müdiresi Zeynep Sevim Kızıltan, Uzman Dr. Şehrazat Karagöz'e ve müze arşiv belgelerini tarayarak çevirilerini yapan ve yayınlanması adına Magnesia Kazı Başkanlığına sunan Havva Koç'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Bu çalışma içerisinde bu eserlerin toplu bir şekilde tanıtımı ve çalışmaların bir kısa özeti yapılmıştır. Söz konusu eserler ile ilgili geniş değerlendirme tarafımdan yapılacak olan ve yayına hazırlanan diğer çalışmalarla literatüre sunulacaktır.

DÉMOSTHÈNES BALTAZZI VE MAGNESIA KAZILARI - 1887

Alman araştırmacı Franz Winter ve Walther Judeich, 2 Temmuz 1887'de Batı Anadolu'daki çalışmaları sırasında Menderes Magnesiası'na bir araştırma gezisi düzenler. Judeich ve Winter burada Artemis Tapınağı'na ait beş adet friz bloğunu yerinde tespit eder. Ayrıca, bazı Türk işçilerin tapınak çevresindeki mimari elemanları kırdığına şahit olur. Genç araştırmacılar, keşfedilen friz blokları ile ilgili bilgiyi öncelikle Alman mühendis ve arkeolog Carl Humann'a iletirler. Humann, aldığı tavsiye üzerine Osmanlı Hükümeti'ne konuyu bildirir ve kısa sürede Démosthènes Baltazzi ile birlikte Magnesia'ya gelip, Judeich ve Winter'ın bulduklarına ek olarak altı adet daha friz bloğunu[42] Magnesia Artemis Tapınağı'nda ortaya çıkarır (Fig. 3) [43].

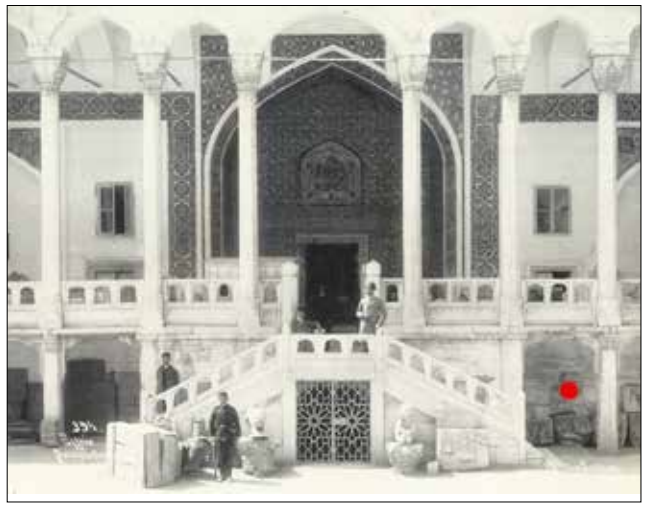

Figure 3: Baltazzi'nin Magnesia'da Bularak Müze-i Hümayun'a Gönderdiği Artemis Tapınağı Frizlerinin Çinili Köşk'ün Dış Revağındaki Pozisyonları (Eldem 2010: 154'de yayımlanan fotoğraf üzerine işaretlenmiştir) / *The Positions of the Friezes of Artemis Temple that Baltazzi Found in Magnesia in the Porticos of the Çinili Köşk*

Tapınağa ait frizlerin dışında, Baltazzi Magnesia'da 1887 yılında yaptığı çalışmalar sırasında bir masanın mermer ayaklarına ait iki parça bulmuştur (Fig. 4)[44]. Bugüne kadar fotoğrafları yayınlanmamış olan bu ayakların ön yüzlerine üçlü yiv ve aslan pençeleri işlenmiştir. Bu iki parçanın üst yüz detaylarından birbirlerine kenetle bağlandıkları ve bu şekilde masanın sol ayağını oluşturdukları anlaşılmaktadır. Sol ayağın iki yüzünü oluşturan bu parçaların aslan pençelerinde, işçilik farklılıklarının bulunması masanın ayaklarının iki yüzünün farklı şekilde tiplendirildiğini akla getirmektedir. Arşivlerde, masa ayaklarının kentin hangi noktasında bulunduğuna dair bir bilgi bulunmamaktadır. Aynı tipte bir masa Magnesia Agorası içerisinde yer alan Athena Kutsal

Figure 4: Baltazzi'nın Magnesia'da bulduğu Masa Ayakları (G. Kökdemir) / *The Table Supports Baltazzi Found in Magnesia*

[42] Mendel 1914: 363 vdd., Kat. No: 152,153,156,160, 166, 170,171,173, 176, 182, 187.

[43] Villefosse 1887 ; Bertrand 1887; Reinach 1891: 394; Ayrıca konuyla ilgili olarak, Louvre Müze Arşivi, 18 Eylül 1887 tarihli mektup: Champoiseau ve Humann arasında yapılmış yazışmanın transkripti: "Passant à Magnesie du Meandre en juillet, 2 allemands Winter et Judeich ont trouve des turcs occupes à briser des pierres sur les ruines du temple de Diane Leukop. « à cette occasion on avait mis au jour 5 reliefs de la frise dont la plus grande partie se trouve au Louvre… » Sur le conseil des allemands Humann se rend sur les lieux accompagné de Démosthène Bey Baltazzi, le directeur ottoman impérial des Antiquités. Ils font retirer 6 autres reliefs et Humann photographie les 11 reliefs. Il transmet une copie et un croquis indiquant les emplacements ou les reliefs ont été trouvés. Winter et Judeich préparent une édition". Ayrıca 8 Eylül 1887 tarihinde Bertrand'ın Baltazzi'nın Artemis Tapınağı çalışmaları ile frizlerin bulunuşunu anonsa eden haberinde yazıtların bulunduğu belirtilmiştir: Betrand 1887, "J'ai l'honneur, dit-il, d'annoncer à l'Académie que M. Démosthène Baltazzi, directeur des antiquités en Asie Mineure, vient de découvrir dans les marécages situés autour du temple d'Artémis Leucophryne, à Magnésie du Méandre, douze frises nouvelles appartenant au grand ensemble décoratif dont la partie la plus considérable a été rapportée au Louvre par Texier. Ces frises représentent des combats de Grecs et d'Amazones. M. Baltazzi, dans une lettre adressée à M. Salomon Reinach, d'où j'extrais cette nouvelle, ajoute que ces frises vont être photographiées et moulées. J'espère pouvoir en présenter bientôt les photographies à l'Académie. Au cours de ses recherches, qui ont été favorisées cette année par une sécheresse exceptionnelle, M. Baltazzi a, de plus, découvert beaucoup de longues inscriptions." Ayrıca Magnesia'da yürütülen bu çalışmalar ve değerlendirmeler için bkz. Kökdemir 2015, 105.

[44] Mendel 1914: 58, Kat. No: 297-298. Env. No: 2295-2296.

Figure 5: Baltazzi'nın Magnesia Tiyatrosu'nda Bulduğu Başlığın Yan Yüzü, Env. no: 448 (G. Kökdemir) / *One Side of the Capital that Baltazzi Found in Magnesia Theatre*

Mekanı'nda bulunmuştur[45]. Magnesia'daki bu benzer buluntu, Baltazzi'nin bulduğu bu ayakların, frizleri ortaya çıkartmak amacıyla Artemis Tapınağı çevresinde yaptığı kazı çalışmaları da dikkate alındığında, tapınak içerisinde veya yakınında kullanılmış olan bir sunu masasına ait olduğunu akla getirmektedir.

1887 yılında bulunan 11 adet friz parçası ve masa ayağına ait iki parça 20.08.1890 yılında, 1890 yılındaki buluntular ile birlikte Baltazzi tarafından İstanbul'a gönderilmiştir.

DÉMOSTHÈNES BALTAZZI VE MAGNESIA KAZILARI - 1890

O. Rayet, 1877 yılında yayınladığı Magnesia ile ilgili çalışması içerisinde, Magnesia kentinin kalıntılarını içerisinde barındıran Tekke Köyü'ndeki sakinlerin, Lethaios'un (Gümüş Çay) sol yakasındaki tepelerde mezarlar ve terrakota eserler bulduklarından söz etmiştir. Ayrıca Rayet, köylülerin bu bilgiyi, arkeoloji meraklısı ve banker olan Konstantions Karapanos'a aktardıklarını ve Karapanos'un bu olay üzerine terrakotaları, Tekke'deki çiftliğin sahibi olan Baltazzi'ya gönderdiğini belirtmiştir[46]. Pottier ile Reinach, Myrina Nekropolleri ile ilgili yayınlarında, Rayet'nin kendilerine yazdığı 7 Kasım 1880 tarihli mektupta da benzer bir konunun geçtiğini belirtmektedir. Rayet, mektubunda Magnesia'da Lethaios Çayı'nın yanındaki söz konusu nekropolün ve terrakotaların öneminden bahsetmekte ve bu alanda kazı yapılması gerektiğini yazmaktadır[47]. Söz konusu nekropol alanı, Magnesia'nın bugün için bilinen ve Gümüş Çayın (Lethaios) hemen kenarında yer alan "doğu nekropolü"dür. 1890 yılının yaz aylarında Baltazzi bu önemli görülen nekropolde kazı çalışmalarına başlamıştır. Reinach'a gönderdiği mektuplardan anladığımız kadarıyla kentin nekropolünde hem kireçtaşından yapılmış yazıtlı lahitleri ortaya çıkartmış, hem de tuğla örgülü mezarlarda çalışmalar gerçekleştirmiştir. Mektuplarda, mezarların kaçak kazılarla soyulduğu ve tahrip edildiği üzerinde duran Démosthènes, mezarların çevresinde Smyrna örneklerini anımsatan terrakota figürün parçaları bulduğunu belirtmektedir[48]. Mektuplarda ise bu parçalardan söz ederken terrakota bir heykelciğe ait muhtemelen de Apollon/Hermes'a ait bir baş bulduğunu anlatmaktadır[49]. Baltazzi'nın nekropolde bulduğu eserler ile ilgili en kapsamlı bilgiyi Kekulé aktarmaktır. 1903 yılındaki terrakotalar ile ilgili yayınladığı eserinde, Baltazzi'nın 1890 yılında nekropolde bulduğu terrakotaların bazılarına ve yakın benzerlerine yer verir ve bu eserlerin tam listesini yayınlar. Kekulé'ye göre; Baltazzi'nın bulduğu ve o yıllarda İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nde bulunduğunu belirttiği eserler arasında; 3,5 cm yüksekliğinde bir Athena başı[50]; Dionysos heykeline ait 3 cm yüksekliğinde bir parça[51]; ayrıca baş, göğüs ve kollardan oluşan ve bir Eros heykeline ait olan parça[52]; Ephesos Artemis'ine ait bir heykelin alt yarısına ait bir parça; 5,6 cm yüksekliğindeki Hellenistik stilde yapılmış bir kadın başı; yine Hellenistik stilde çok kaliteli bir işçiliği olan büyük taçlı iki erkek başı; gözleri oyuk bir karikatür mask; bir aslan başı; son olarak da iki adet rölyef parçası, bunlardan bir tanesinde naiskos ve amazonların mücadelesi ile diğerinde giyimli ve tahta oturmuş bir kadının üst yarısı olmak üzere toplam 11 adet eser sayılmaktadır[53].

[45] Humann/Kohte/Watzinger 1904: 109, Abb:114.
[46] Rayet/Thomas 1877: 134.
[47] Reinach/Potier 1887: 24.
[48] Reinach 1891: 394; Kekulé 1903: LXXII.
[49] "Centre de Conservation du Livre" Arşivi: Baltazzi-Reinach Mektuplar, 14 Juin 1890, Belge No: 237.
[50] Kekulé 1903: Teil 2, 176.7.
[51] Kekulé 1903: Teil 2, 366.1.
[52] Kekulé 1903: Teil 2, 349.2-5.
[53] Kekulé 1903: LXXII.

Figure 6: Baltazzi'nın Magnesia Tiyatrosu'nda Bulduğu Başlığın Ön Yüzü, Env. no: 447 (G. Kökdemir) / *The Front Face of the Head that Baltazzi Found in Magnesia, Theatre*

Baltazzi, 1890 yılında nekropolde yürüttüğü çalışmalara paralel olarak Magnesia'daki kazı çalışmalarını kentin tiyatrosunda yoğunlaştıracaktır. Bu çalışmalar sonucunda bugün İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nde korunan bazı mermer eserler ile bazı pişmiş toprak eserler ortaya çıkartılacaktır. Günümüzde müzenin Magnesia seksiyonunda sergilenen eserlerden iki tanesi birçok araştırma içerisinde yer almış olan iki adet başlıktır (Fig.5-6)[54]. Küçük Asya tipinde yapılmış olan bu başlıkların ön yüzünde üçlü profil dizimi yer almaktadır. Merkez akanthus çanağının her iki yanında karşılıklı duran iki grifon ve kıvrık dal bezemeleri, bu başlıkların yan yüz dekorasyonunu oluşturmaktadır.

Bu başlıkların dışında tiyatroda bulduğu en önemli eser gurubu plastik eserlerdir. Reinach'a mektuplarında bu eserlerden bahsetmiştir[55]. Bu eserlerden bir tanesi kendi tanımıyla ve Mendel'in çalışması içerisinde Apollon Heykeli olarak anılan eserdir (Fig.7)[56]. Mermerden genç bir erkek tasvir edilmiştir. Torso, kollar ve baş kısmı ayrı bir parçadan yapılmış heykelin sadece alt bölümü kaideye kadar korunmuştur. Genç bir erkek anatomisine sahip olan heykel boyundan bağlı bir pelerin giymektedir. Pelerin sırtı tamamen örtmektedir. Heykelin sol arka bacağı arkasındaki destek üzerinde toplanmıştır. Pelerin, desteğin ön kısmından topuk arkasına doğru üçgen bir form oluşturacak şekilde, sol tarafta ise düz bir hat oluşturacak şekilde aşağıya uzanmaktadır. Pelerinin arka yüz kıvrım detayları desteğe doğru kıvrılan kısımda ince detaylarla aşağıya uzanan kısımda ise derin hatlarla işlenmiştir. Destek bacağı sağ bacağı olan heykelin, sol

Figure 7: Baltazzi'nın Magnesia Tiyatrosu'nda Bulduğu Apollon (?) Heykeli (G. Kökdemir) / *Statue of Apollon (?) that Baltazzi Found in Magnesia, Theatre*

[54] Mendel 1912: 425-428, Kat. No: 196-197, Env. No: 447-448.
[55] Reinach 1891:715-716.
[56] Mendel 1914: 366, Kat. No. 622, Env. No: 445.

bacağı dizden kırılmış ve öne doğru uzatılmıştır. Parmak uçları açık, bilek üzerine kadar uzayan bir bot giymiştir. Sol ön tarafa uzatılmış sol ayağının altında üçgen formlu oldukça stilize işlenmiş bir bukranion bulunmaktadır. Sol ayak bukranionun üzerine basacak şekilde betimlenmiştir. Sol bacağının arkasında bulunan desteğin ön yüzünde kıvrılarak ilerleyen ince bir yiv hattı mevcuttur. Desteğin arka yüzü ise genel formu dışında detaysız verilmiş, yüzeyi kaba murçlu olarak bırakılmıştır. Heykel ince bir kaide üzerinde oturmaktadır. Heykelin sol ayağı bilek üzerinden, kaide bölümünün ise sağ ayağının yanından kaba murçlu işlenmiştir. Saçlar alın ortasından iki yana ayrılarak ince dalgalı olarak yana, kulak hizasına doğru uzamaktadır. Kulağın üst ve arka sınırına yakın bir yerde saç kümesi kesilmektedir. Kulağın arka hizasından itibaren her iki kulak arkasında kalan saçın arka bölümü düz işlenmiştir. Ensedeki ten detayı ise küçük çapaklar dışında belirtilmiştir. Başın, alın ortasındaki buklelerden ense üzerinde düz bırakılmış olan arka bölüme kadar olan tepe bölümü, yine detaylandırılmamış ve bu bölümün tamamı kaba olarak bırakılmıştır. Bu alanda hiçbir saç detayı bulunmamaktadır. Kulak arkasında iki tane demir zıvana, dübelleri içerisinde korunmuştur. Başın tepe noktasında ise kulak arkasındaki dübellerden daha geniş çapta olan üçüncü bir yuva bulunmaktadır. Ayrıca, yine bu bölümde antik dönemde yapılmış olan bir tamirat izi görülmektedir. Ek kısmın, küçük bir bölümü kırılmış olmasına rağmen, olduğu gibi korunmuştur. Göz bebekleri üzerinde kahverengi, saç detayları üzerinde kırmızı boya izleri görülmektedir.

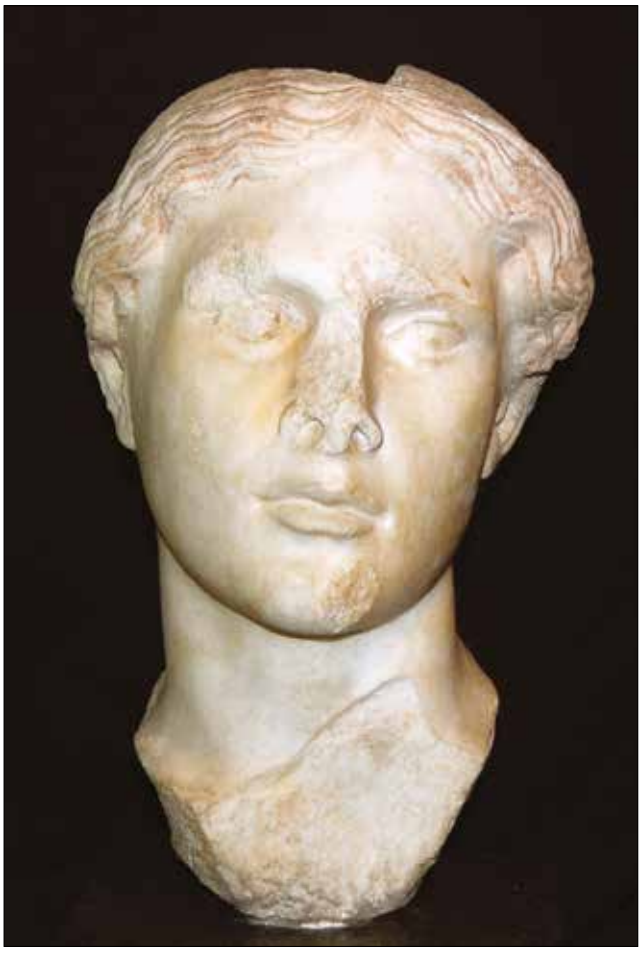

Figure 8: Baltazzi'nın Magnesia Tiyatrosu'nda bulduğu kadın başı (?) (G. Kökdemir) / *The female head (?) that Baltazzi found in Magnesia, Theatre*

Diğer üç plastik eser ise parça halinde bulunmuştur (Fig. 9). Bu eserler, Mendel Kataloğuna dahil edilmemiş ve yayınlanmamış eserler olup, parçalardan bir tanesi küçük boyutlu bir heykele ait sol el (Env. No: 443), diğerleri ise büyük boyutlu bir heykele ait olabilecek sağ kol (Env. No: 441) ile bir sol el (Env. No: 444) parçasıdır.

Yine 1890 yılında Baltazzi'nın Magnesia'daki bazı yazıtlardan mulâjlar aldığı bilinmektedir (Fig.10). Ama Müze-i Hümayun'a Magnesia'da bularak gönderdiği en önemli yazıt Dionysos kültü ile ilgili olandır. Baltazzi, 1890 yılında Reinach'a yazdığı mektupların birinde, bu yazıt üzerinden yola çıkarak yaptığı bir yorumunda, Magnesia kazılarını yürütecek olan Humann'dan ve çalışma disiplininden rahatsız olduğunu ortaya koymuştur[57]. Bu yazıtın çalışmasını Humann'a vermeyip, Reinach'a vermek istemesinin sebebini Reinach'a yazdığı mektupta (Fig.11) şu kinayeli satırlar ile dile getirmektedir: "Bu

Figure 9: Baltazzi'nın Magnesia Tiyatrosu'nda Bulduğu Heykel Parçaları (G.Kökdemir) / *The Fragments of Statues that Baltazzi Found in Magnesia, Theatre*

yazıtı Humann'a vermeyi düşündüm, ancak Humann, şişelerden kafayı kaldırıp da, bu yazıta bakacak durumda değil, onun için sana gönderiyorum". Baltazzi gerçekten de bu yazıtın bir kopyasını alarak Reinach'a yollamış ve daha sonra Reinach'da Baltazzi'nın isteğine uyarak bu önemli yazıtı 1890 yılında Fransa'da yayınlamıştır[58].

[57] "Centre de Conservation du Livre" Arşivi: Baltazzi-Reinach Mektuplar, 1890, Belge No: 239.

[58] Reinach 1890.

Figure 10: Baltazzi Tarafından Magnesia'da Bulunan Yazıt (Henrichs 1978, 125) ve mulajı (Reinach 1890) / *The Inscription that Baltazi Found in Magnesia*

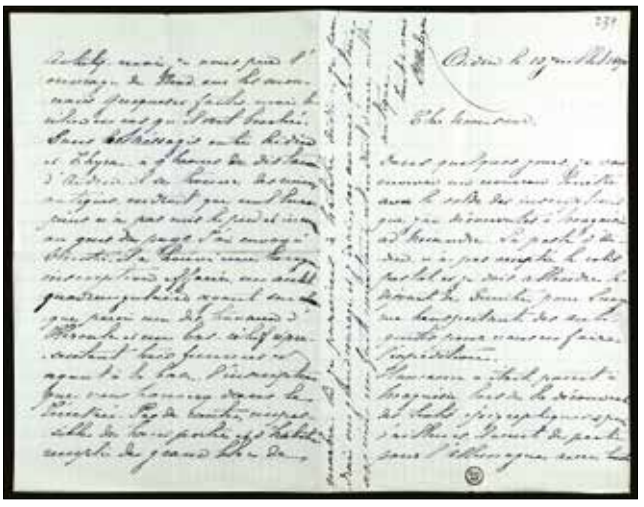

Figure 11: Baltazzi'nin Reinach'a Gönderdiği Mektup (Centre de Conservation du Livre Arşivi: Baltazzi-Reinach Mektuplar, 1890, Belge No: 239) / *The Letter Baltazzi Sent to Reinach*

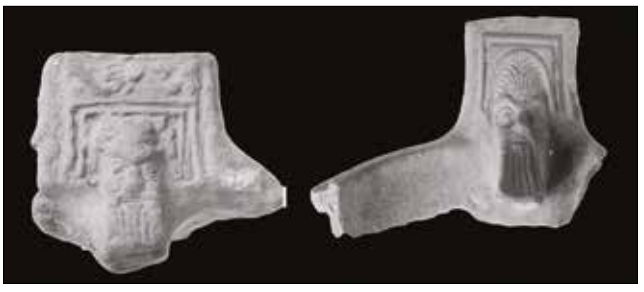

Figure 12: Baltazzi'nın Magnesia Tiyatrosu'nda (?) Bulduğu Pişmiş Toprak Mangal Kulpları (G.Kökdemir) / *Clay Barbeque Templates Baltazzi Found in Magnesia, Theatre (?)*

Bu mermer eserler dışında dikkati çeken bir diğer buluntu grubu da, Magnesia'da tam olarak nerde bulunduğu belli olmayan, ancak tiyatro kazılarında ortaya çıkartılmış olması muhtemel olan ve pişmiş topraktan yapılmış, üç parçadan oluşan eser grubudur. Bunlardan iki tanesi literatürde mangal kulbu olarak geçen ve kulp kısımlarında satyr başları yer alan iki parçadır (Fig.12). Söz konusu bu eserler, Mendel'in müzedeki pişmiş toprak eserler ile ilgili yapmış olduğu kataloğa girmiş[59], ancak bugüne kadar yayınlanmamıştır. Son pişmiş toprak eser ise Mendel kataloğunda yayınlanmamış olan, ancak üzerindeki boya izleri korunmuş bir antefixtir (Fig.13). Antefix'in üzerinde Pschye ile Eros'un öpüşme sahnesi tasvir edilmiştir.

Baltazzi, yaptığı çalışmaların ardından ortaya çıkardığı bu eserlerden dolayı Magnesia'da kazılara devam etme isteğini birçok kez merkeze, Müze-i Hümayun'a, arkadaşı Osman Hamdi Bey'e iletecek (Ek: 1) ancak Magnesia'da bulduğu eserlerin önem derecesinin düşük olduğuna dair cevaplar alması nedeniyle kazılara devam etmesi için gereken izni

[59] Mendel 1908: 458, Kat. No: 3054-3055, Env. No: 1105-1106

Ek 1: Baltazzi'nın Magnesia'da Kazılara Devam Etme İsteğine İlişkin Başvurusu (İstanbul Arkeoloji Müzeleri, Telgraf 1306/2) / *The Application for Carrying on the Excavations in Magnesia by Baltazzi*

Figure 13: Baltazzi'nın Magnesia Tiyatrosu'nda (?) Bulduğu Pişmiş Toprak Antefix (G.Kökdemir) / *Clay Antefix Baltazzi Found in Magnesia, Theatre*

EK 1[1]

MGN ARŞİV/1306/2 ön (02.06.1890) = 21 Mayıs sene 1306

.....

TELGRAFNÂME

Mahall-irsali	: Aydın
Mevridi	: Der-i Aliyye
Vusûl numrosu	: 20286
Mutavassıt olan	: İzmir
Numro	: 1515
Me'mur-ı nevbet	: Tâhir
Tarih (mahreci)	: 20 Mayıs sene 306
Keşide eden me'mûr	: Nihâd
(Tarih)(mevridi)	: 21 Mayıs sene 306
Ahz iden me'mûr	: Sabri

.....

MÜZE-İ HÜMÂYÛN MÜDİRİYYET-İ BEHİYYESİNE

Menderes Mağnisasında bu kerre bir ademin dörtde üçü tûlünde gayet güzel ve Müze-i Hümâyûna Lâyık çıplak/ bir heykel bulunarak başı kolları kırık olmayub parça olarak sanayi'den bulunduğundan heykelin zuhûr ettiği/ tiyatro mahalli ameliyyat-ı hafriyye icrasıyla mezkûr heykelin beylekî olmak Zann-ı kaviyyesinde bulunduğum mermerden / bir beylek ve tabii başlardan daha cesâmetli (d)urumda bir kadın başı zuhûr idüb gâyet mükemmel/ve gözleri tabiatin verdiği elvan ile mülevven ve ayağı pâbuşlu bir büyücek erkek bacağı ve bir sağlam mermer kol ve bir beylek ve iki aded toprak kandil ve üç kıt'a mermer levha zuhûr idüb tarihi tezyin/ ider sûretde lisan-ı Yunanî ile müzeyyen bulunduğu ve bunlar cümleten Müze-i Hümâyûna lâyık ve şâyeste bulunduklarını/ arz ider ve çünki bundan birkaç def'alar telgrafla arz ve ma'lûmât edilmiş ise de hiç birisine/ cevab zuhûr etmediğinden edilecek işlere sekte verilür havfıyla te'kide mecbur oldum ferman
Fi 21 Mayıs sene 306

Aydın Vilâyeti Âsâr-ı Atîka/Me'muru
Dimosten

.....

Arka yüzü: "Fi 21 Mayıs sene 306 ; 2865 Müze-i Hümâyûn (mührü)"

[1] Çeviren: Havva Koç

alamayacaktır[60]. 1890 yılında, Reinach ile yazışmalarında artık çalışmalara devam ederken zorlandığını, hatta "gut hastalığı" yüzünden yürüyemeyecek hale geldiğini yazmaktadır[61]. Kazı çalışmalarına devam etmemesinin sebebi sağlık sorunlarının dışında Osmanlı-Alman yakınlaşmasına bağlı olarak kazıların Almanlara verilmesi olabileceği gibi Humann ile Osman Hamdi Bey arasındaki yakınlık da olabilir. Neticede 1890 yılında Magnesia ile ilgili gerçekleşen olaylar Baltazzi'nın Batı Anadolu'daki arazi çalışmaları ile ilgili girişimlerinin sonlanmasına ve çalışmalarının yavaşlamasına neden olmuştur.

Magnesia'daki çalışmaları, Baltazzi'nın yukarıda da bahsedildiği gibi kariyerindeki son saha çalışmalarını oluşturmuştur. Ortaya çıkardığı eserler her ne kadar literatürde yerini alamamış olsa da yukarıda kısaca tanıtılmaya çalışılan bu eserler üzerinde gelecekte yapılacak yeni çalışmalar, Magnesia kenti araştırmalarına ışık tutacaktır.

[60] (BOA., MF.MKT.120/21 [07/M /1308 (Hicrî)]; Özet Çeviri: "... kazılarda bulunan direk başının daha evvel emsali bulunmamış olup gayet sağlam, iki tarafı kandil tarzında hayvanlarla süslüdür. Ayrıca tarihi aydınlatacak yazılı taşlar da bulunmuştur. Ayrıca ehemmiyetsi şeyler de bulunmuştur. Dimosten efendi telgrafında bunlardan direk başı ve yazılı olan taşların kıymetli olduğunu ve müze-i hümayuna nakledilmesini ayrıca kazıların da devam ettirilmesi hususunda izin istemektedir. Ancak merkezden telgrafa cevaben: direk başının değerli ve müzeye konmaya layık olduğu diğerlerinin ise kıymetsi olduğu belirtilerek kazıların da durdurulması istenmektedir."

[61] "Centre de Conservation du Livre" Arşivi: Baltazzi-Reinach Mektuplar, 14 Juin 1890, Belge No: 237.

KAYNAKÇA

ALTINOLUK, S. 2013.
Hypaipa A Lydian City During the Roman Imperial Period. İstanbul.

BALTAZZI, A. 2002
"Bir İzmirli Arkeolog: Büyük Dedem Demostene Baltazzi," İzmir Kültürü Dergisi 5, 340-341.

BALTAZZI, A. 2012.
"Architectural and historic preservation of old houses Baltazzi's old properties in Istanbul Houses-Appartments-Mansions-Yalis-Hans and Farms," http://levantineheritage.com/pdf/Baltazzi-Old-Houses-Yalis-Hans-and-Farms.pdf.

BALTAZZI, D.1881.
"Borne des Pergaméniens," Bulletin de Correspondance Hellénique V: 283-284.

BALTAZZI, D. 1888.
"Inscriptions de l'Éolide," Bulletin de Correspondance Hellénique XII: 358-376.

BALTAZZI, G. 2013.
"I primi scavi di Myrina e Kyme e l'attività di Demostene Baltazzi," Bollettino dell'associazione Iasos di Caria 19: 35-38.

BERTRAND, A. 1887.
"Annonce de la découverte par M. Démosthène Baltazzi des frises du temple d'Artémis Leucophryne, à Magnésie du Méandre," Comptes rendus des séances de l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres 31e année 3: 327.

ÇETİN, C. 2009.
Baltazzi Ailesinin İktisadi Faaliyetleri ve Osmanlı Maliyesi ile İlişkileri (Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi). İstanbul.

CLARKE, J. T. / BACON, F. H / KOLDEWEY, R. 1902.
Expedition of the Archaeological Institute of America; Drawings and Photographs of the Buildings and Objects Discovered during the Excavations of 1881, 1882, 1883. London.

DESCHAMPS, G. 1893.
Revue des Mondes. Paris.

DUCHÊNE, H. 2002.

"Aventure archéologique et amitié épistolaire: Edmond Pottier, Salomon Reinach et les fouilles de Myrina," Journal des savants: 379-440.

ELDEM, E. 2010.

Osman Hamdi Bey Sözlüğü. İstanbul.

ELDEM, E. 2015.

Osman Hamdi Bey. İzlenimler 1869-1885. İstanbul.

HAMDİ, O. / REINACH, T. 1892.

Une nécropole royale à Sidon: fouilles de Hamdy Bey. Paris.

HENRICHS, A. 1978.

"Greek Maenadism from Olympias to Messalina," Harvard Studies in Classical Philology 82: 121-160.

HUMANN, C. / KOHTE, J. / WATZINGER, C. 1904.

Magnesia am Maeander: Bericht über die Ergebnisse der Ausgrabungen der Jahre, 1891-1893. Berlin.

KEKULÉ, R. 1903.

Die antiken Terrakotten: Die Typen der figürlichen Terrakotten. Berlin.

KIVIRCIK, H. / VATIN, N. 1984.

"La Bibliotheque des Musees Archeologigues d'Istanbul," Travaux et Recherches en Turquie II: 211-225.

KOŞAY, H. Z. / ORGUN, M. E. Z. / BAYRAM, S. / TAN, E. 2013.

Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyeti Çağlarında Türk Kazı Tarihi Cilt II, Ankara.

KÖKDEMİR, G. 2015.

"Magnesia ad Maeandrum: Mulâjlarının Alınıp Daha Sonra İade Edilmesi Şartıyla Götürebilirsiniz," Aktüel Arkeoloji 47: 98-109.

MENDEL, G. 1908.

Catalogue des Figurines. Grecques de Terre Cuite. Constantinople: Musée Impérial.

MENDEL, G. 1912.

Catalogue des Sculptures. Grecques, Romaines et Byzantines: Tome I. Constantinople: Musée Impérial.

MENDEL, G. 1914.

Catalogue des Sculptures. Grecques, Romaines et Byzantines: Tome II. Constantinople: Musée Impérial.

ORTAÇ, H. 2010.

"Batı Anadolu'da Bir Büyük Toprak Sahibi Levanten: Baltaci Manolaki," Tarih İncelemeleri Dergisi Temmuz XXV/Λ: 319-336.

ÖZKAN, S. 2004.

"Osmanlı Devletinde Eski Eser Koleksiyonculuğu," Tarih İncelemeleri Dergisi XIX/2: 65-86.

ÖZKAN, S. 2010.

"Türkiye'deki Özel Koleksiyonların Günümüze Etkileri," Tarih Okulu VIII: 1-17.

RAYET, O. /THOMAS, A. 1877.

Milet et le golfe Latmique. Paris.

REINACH, S. / POTTIER, E. 1887.

La necrople de Myrina recherches archaeologiques executees au mot et aux frais de l'ecole française d'Athenes. Paris.

REINACH, S. 1890.

Oracle de la Pythie de Delphes Adressé a la Ville de Magnésie du Méandre. Paris.

REINACH, S. 1891.

Chroniques d'orient Documents sur les Fouilles et Découvertes dans l'orient Hellénıque de 1883 A 1890. Paris.

REINACH, S. 1910.

"Hamdi Bey," Revue Archeologigue 15: 407-413.

TSMH, 1863.

"The Sultan's Visit Smyrna," The Sydney Morning Herald 4 August Tuesday 3.

VILLEFOSSE de, A. H. 1887

"Fragments de La Frise du Temple de Magnésie du Méandre Nouvellement Découverts," Revue Archéologique Troisième Série, T. 10: 257-258.